

Kilderne i dansk litteratur

GRUNDTVIGS STORE ROSKILDE-DIGT

Kilderne i Roskilde har gennem tiderne ikke kun haft historikeres og topografers bevågenhed. Flere af vore store digtere har gennem 1800-tallet besunget kilderne, men deres interesse for kilderne har haft forskellig baggrund.

N.F.S. Grundtvig (1783-1872) skrev om kilderne i *Roskilde-Riim*, som er et af hans længste digte i et meget omfattende forfatterskab. Som ung søgte han ind i studiet af romanikken, som kom til at præge det meste af første halvdel af 1800-tallet og blev kendt som Guldalderen. Han kastede sig ivrigt over studiet af den nordiske mytologi og sagnhistorie og kredsede om en samklang mellem kristendom og historie. Ideen til digtet havde han fået, da han ved et landemøde i Roskilde havde betragtet domkirken i det bløde aftenlys.

Med *Roskilde-Riim* forsøgte han at skrive en danmarkshistorie. Han læste det lange digt op for en forsamling af gejstlige ved landemødet i Roskilde om aftenen den 4. oktober 1812 i riddersalen over Helligtrekongers Kapel i domkirken. Grundtvig begyndte kl. ni om aftenen og sluttede efter midnat. Ikke overraskende faldt øjenlågene i hos nogle af tilhørerne under den langtrukne oplæsning, mens en provst jævnligt tændte de lys, som Grundtvigs talestrøm pustede ud undervejs.

I *Roskilde-Riim* vandrer fortælleren fra kongegrav til kongegrav, og ved hver grav stopper han op for at give en karakteristik af kongen. Det kan læses som et historisk-poetisk opråb til de sjællandske gejstlige om at blive vækket fra den kristne dvale, som Grundtvig mente, at de befandt sig i sammen med resten af Danmark.

Grundtvig arbejdede efter mødet i Roskilde Domkirke videre på digtet, og det blev udgivet i februar 1814. I digtet skriver han om den hellige kildes betydning for byen og for folket:

*Galilæas Bæk skai gaa
(Saa lod Gud Profeten spaa)
Over Sletten ud i Strand,
Da skal læges Havets Vand;
Rundtomkring de lægte Vande
Skulle favre Træer stande.
Visne skal ei noget Blad,*

*Frugten være skal til Mad,
Bladene til Lægedom,
Thi den klare Bæk udkom
Fra min høie Helligdom;
Ogsaa hid til høie Nord
Ind fra Havet kom en Fjord,
Og omkring de lægte Vande
Saaes favre Træer stande;
Roes Kilde! Lægedom
Og i dig fra Havet kom.
Det var spaaet: den Tid skal komme,
Da, som favre Rosenblomme,
Ørken skal i Blomster staa;
Ogsaa her det Syn Man saae,
Rosen blomstrede i Nord
Purpurskøn ved Iseffjord,
Duften blev til Aandens Føde,
Bladene til Lægedom,
Thi det Vand, som gav den Grøde,
Udaf Guddomsvældet kom.
Roes Kilde! du er døbt,
Krist paa Korset dig har købt,
Hedningnavnet klæder ilde;
Du er døbt til Rosenkilde.*

*Hil dig Roskild! ja hilsæl!
Hellig Korses Rosenkilde!
Herlig sprang du af dit Væld,
Gid du maa udtørres silde.
Gid din Bølge sig maa velte
Kvægsom over ganske Nord,
Til, naar Elementer smelte,
Som en Damp du med din Fjord
Stiger did, hvorfra du kom,
Synker i Guds Helligdom!*

I dette uddrag af det lange digt *Roskilde-Riim* skriver Grundtvig med udgangspunkt i Biblen om bækken, der udspringer under Guds tempel og løber gennem dalen, hvor træer og urter grønnes ved bækkens bred, og herfra strømmer ud i det døde hav for at gøre vandet frisk. Det er ikke kun i Det Hellige Land, at kilden har den livgivende kraft, for mod nord findes Iseffjord, hvor vandstrømmen har dannet en Rosenkilde. Digtet fortsætter med at beskrive en topografisk

rejse gennem Isefjord mod Roskilde til den hellige Rosenkilde. Ved ankomsten udskiftes det hedenske Roes Kilde med det kristne Rosenkilde, idet rosen symboliserer kristendommen – hvor den danske kristendom har sit udspring i Ros(en)kilde.

I *Roskilde-Riim* opfatter Grundtvig kildevældet og byen som kristendommens hovedsæde i Danmark. Hele digtet skal forstås ud fra den tid, det er skrevet i, nemlig første del af 1800-tallet, hvor ulykkerne væltede ind over landet, og i den øvrige del af *Roskilde-Riim* opfordrer Grundtvig den danske konge til at fæste sin lid til Gud i de svære og farlige tider for landet og styrke kristendommen i Danmark.

H.C. ANDERSEN OM ROARS KILDE

H.C. Andersen (1805-1875) kom for første gang på et lyn-visit i Roskilde som 14-årig, blot fem år efter at Grundtvig havde udgivet digtet om Roskilde. Siden besøgte H.C. Andersen byen mange gange. Der varede dog flere år, inden han skrev om Roskilde i et af sine værker. Første gang var i romanen *O.T.* fra 1836. Den skildrer et venskab mellem to drenge af vidt forskellig herkomst, og samtidig er romanen en bred skildring af stemninger og tilstande i 1830'erne Danmark. Den udspiller sig realistisk i danske omgivelser, som byggede på H.C. Andersens mange rejser rundt i Danmark.

På en rejse nærmer fortælleren sig Roskilde:

Den klare Sommernat drog Blikket opad. Postillonen blæste for dem i sit Horn og Vognen rullede mod Roeskilde By, Danmarks St. Denis, hvor Kongerne blive Støv, hvor Rhoars Kilde endnu sprudler og blander sine Vande med Isefjordens.

For H.C. Andersen var det kort fortalt Roskildes storhed – kongerne og kilderne.

Digteren kom ofte til domkirkebyen og boede på det gamle hotel Postgården i Skomagergade. Han var ven med den kendte komponist C.E.F. Weyse, som i mange år boede i Skolegade og har skrevet musik til nogle af de mest populære danske sange. I starten kom H. C. Andersen til Roskilde med postvognen (diligencen), men efter jernbanens åbning i 1847 rejste han med toget.

Netop i 1847 udgav han en ny samling eventyr med bl.a. "Lille Tuk", som omtaler flere sjællandske byer. En af dem er Roskilde, og digteren er atter optaget af byens forhistorie og historien om Roars Kilde, der lå på toppen af Frederiksborgvej, men som i dag er lukket.

I eventyret nærmer Lille Tuk sig Roskilde, da han ser følgende:

... oven over laa en prægtig gammel Kirke med to høie, spidse Kirketaarne: fra Skrænten sprang Kilderne i tykke Vandstraaler, saa at det pladskede efter, og tæt ved sad en gammel Konge med Guldkrone om sit lange Haar; det var Kong Hroar ved Kilderne; det var ved Roeskilde By, som man kalder den nu. Og hen over Skrænten, ind i den gamle Kirke, gik alle Danmarks Konger og Dronninger Haand i Haand, alle med Guldkrone paa, og Orglet spillede og Kilderne rislede. Den lille Tuk saae Alt, hørte Alt. "Glem ikke Stænderne!" sagde Kong Hroar.

I 1849 fik han opført et syngespil *En nat i Roskilde* på et teater i København, og her beskriver digteren også Roskilde som kildernes by:

*Ei langt fra det ældgamle Leire, ved Fjorden staaet Roskilde-By:
To Taarne saa slanke og feire
Sig løfte paa Kirken mod Sky;
Og Kilderne sprudle saa soale,
De synger Kong Hroars Pris;
Fra Roskilde Stændernes Tale
Sprudler i hver en Avis.*

HOLGER DRACHMANN VED KLOSTERKILDEN

Klosterkilden er som den eneste konkrete kilde i Roskilde blevet udødeliggjort litterært, nemlig af forfatteren **Holger Drachmann** (1846-1908). Han boede nogle år i Roskilde i Det Kongelige Palæ og skrev i 1883 digtet "Ved Klosterkilden", dediceret til sin kone Emmy:

*Hvor Orlogsheltens Enke har paa Munke-Grunden bygget,
hvor »Frøkner«, om ej Nonner smaa, for Livet biir betrygget,
hvor Hytters Tag bag Klosterhegn af Elme biir beskygget,
dér har en Eneboer-Plet Naturen selv sig hygget:
og dér, ja dér har mangan Gang,
hvor Kilden følger dybt sin Trang
og bryder sig sin Vej med Sang,
vi To vor Fremtids Borg i Tanken bygget.*

*Snart tyk som Arm, snart tynd som Siv, i Grottens Murstens-
skaaler
ustandselig fra skjulte Lag den lyse Strøm fremstraaler,
ej nogen Dæmning, Vold og. Tvang den Tungerappe taaler,
men Skæppen, ja selv Tønder fuld, de Klosterfolk den maaler;*

*hvad gemt i Nu- og Fortid laa,
den synes gættende forstaa:
den gi'r hver Sladder Mundkurv paa,
mens selv den drikker med sit Ekko Skaaler.*

*Dér sad med Dig jeg tyst og glad de mange Formiddage,
mens Kildens Saga flød og lød med Ekkos Sang tilbage;
til Orde kom ej Du, ej jeg — din Haand jeg maatte tage,
og jeg betragted Dig og saa' dit Ansigts lyse Sage:
den Skrift, jeg læste dér,
den gød en Rislen i min Sjæl, og rød
om Kind og Pande jeg udbrød:
Velsignet Du — velsignet alle Dage!*

*Thi blev i Fristelser jeg ført, og bukked svagt jeg under,
da saa' Du, hvor min Anger bed de dybe, dybe Vunder,
og af hvert Saar Du saa der brød, i svære Fødselsstunder,
et Taarens Væld, et Hymnens Væld, som dybt i Smærten bunder;
da lagde Du din Haand i min,
o denne Haand saa fast som fin,
og sagde: »Jeg er altid Din;
jeg tror paa Dig!« — Og Troen er et Under.*

*Imedens løb de glade Smaa og samled Træets Frugter,
hvor Muldets Jord-Parfume som af Edens Blomster lugter;
en Slange var der, men det var kun Kildebækkens Bugter,
der skyder krummet, blank og trind igennem Skræntens Slugter;
og vore Smaafolks Latterrøst
den gav en Genklang i vort Bryst:
saa sad vi dér i stille Lyst
og tog af Barnehaanden Edens Frugter.*

JEPPE AAKJÆRS DIGT OM EN KILDE

Jeppe Aakjær (1866-1930) besøgte Roskilde i april 1901. Han var på togrejse fra København til Jylland, men fik en pludselig indskydelse om at besøge forfatteren Agnes Henningsen, der på det tidspunkt boede i en lejlighed i Algade i nogle år.

Aakjær fik logi i gæstgiveriet Svanen i Skomagergade 44, mens han skrev på et teaterstykke. Det gik dog trægt med at få skrevet stykket færdigt, og i stedet digtede han. Nogle år senere udgav han digtsamlingen *Fri Felt* i 1905, som blev hans lyriske gennembrud. Bogen indeholder blandt andet Aakjærs hyldest til naturen, og et af digtene hedder "Kilden".

Han har ikke angivet, at digtet handler om Roskilde, men det er oplagt, at han har haft Roskilde i tankerne:

*Jeg nynner, jeg synger ved Gry og ved Kvæld,
jeg kan ikke andet bestille;
jeg kan ikke tordne som Fossen fra Fjæld,
om ogsaa jeg ønsked og vilde,
for jeg er en glad lille Kilde.*

*Jeg kan ikke drive de Værker af Jærn,
gi' Hundreder nok at bestille,
men gjerne jeg drejer Møllerens Kværn,
og Husmandens Gryn skal jeg pille,
for jeg er en god lille Kilde.*

*Men helst vil jeg ligge og nynne min Sang
og lege som Barnet med Stene
og klæde dem over med Alger og Tang
og atter kysse dem rene.*

*Og gjerne jeg spejler det ensomme Siv
og Høstnattens rødlige Stjerne,
naar alt hvad der mærkes af Døgtumlens Liv,
er Fragtmandens Vogn i det Fjærne.*

*Naar Sønnen tager den bly Viol,
og Duggen hun driver i Enge,
da spænder jeg over min Bølgestol
de allerklingreste Strænge.*

*Og Maanen vender sit Horn mod Nord;
min Fader Himlen han lytter;
min værdige Moder, den sovende Jord,
i Drømme Fødderne flytter.*

*Jeg bliver saa glad ved mit eget Spil,
ved Røsten fra Jordens Indre,
og Sivet paa Bredden nikker dertil,
og rødlige Stjærner tindre.*

ANDRE KUNSTNERE

Gustav Wied (1858-1914) flyttede med familien til Roskilde i 1897, og allerede i 1899 udgav han *Livsens Ondskab*, der skulle blive en af hans mest populære romaner. I den samtidige sa-

tiriske skildring af en dansk provinsby, Gammelkøbing, er der mange let genkendelige træk fra Roskilde. Romanen nævner ikke byens kilder, men til gengæld beskriver den en vandmølle.

Persongalleriet omfatter bl.a. den lille vanskabte "Tummelumsen", der drømmer om at købe familiegården "Møllegården" lidt udenfor byens centrum tilbage. I hjemmet hos mor Karen hænger et maleri, der viser vandmøllen hjemme ved gården:

Det forestillede en skinnende hvid Bondegård med safrangult Stråtag og græsgrønne Vinduer og Døre. En række kæmpemæssige Træer med brunrøde Stammer og uhyre blågrønne Blade omgav Bygningerne. Og til højre for Indkørselen snurrede et Vandhjul rundt; et "Overfaldshjul", som en underlig tyktflydende Masse styrtede ned på, brusende, sprøjtende og skummende som et Niagara og med en farvetone som blåfarvet Mælk.

Den næsten reportageagtige tekst om en af byens vandmøller er nok den mest detaljerede beskrivelse af en vandmølle og det vand, som møllerne fik tilført på dette tidspunkt, kun få år inden vandmøllernes æra i byen var slut.

Gustav Wied boede i Roskilde til død i 1914, fra år 1900 i den nyopførte villa Kastellet på Byvolden. Han skrev et stort antal romaner og skuespil og var et af datidens populære skuespilforfattere både herhjemme og i Tyskland.

To andre populære forfattere fra Roskilde, **Lise Nørgaard** (1917-2023) og **Ib Michael** (født 1945), omtaler ikke kilderne i deres værker.

En omtale af byens kilder finder man til gengæld hos en af de nye, fremadstormende forfattere, **Helga Waage** (født 1971). Hun udgav i 2017 den første børnebog, *Røverhistorier fra Roskilde*, i en planlagt serie på tre bøger, og her fortæller hun som indledning om byens herligheder, blandt andet de kendte kilder:

I Roskilde er der kilder. Mange kilder. Nogle af dem er store, andre er små, nogle er nedlagt, mens andre stadig er meget aktive og har vand, der kan drikkes. Flere af dem har en spændende historie.

Dermed er der lagt op til, at børn og unge kan gå på opdagelse efter de historiske kilder i Roskilde.